

Η ψύχωση του Μιχαήλ Μητσάκη. Η γραφή ως συμπτωματική λύση. Λακανική ψυχαναλυτική θεώρηση

Γ. ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΣ, Β.Λ. ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΥ, Μ.ΤΣΙΡΩΝΗ, Σ. ΖΥΓΑ*

Η ΣΥΓΚΡΟΥΣΗ ΜΕ ΤΟΝ ΚΩΣΤΗ ΠΑΛΑΜΑ ΚΑΙ Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΟΣΤΑΘΕΡΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΨΥΧΩΣΗΣ ΤΟΥ ΜΙΧΑΗΛ ΜΗΤΣΑΚΗ

Λέξεις κλειδιά: αποσταθεροποίηση ψύχωσης, Όνομα-του-Πατέρα, αποκλεισμός, συμβολική τάξη, λογολατρεία

ΛΙΓΑ ΛΟΓΙΑ ΓΙΑ ΤΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΜΗΤΣΑΚΗ

Ο Μιχαήλ Μητσάκης αποτέλεσε μία ιδιάζουσα μορφή των ελληνικών γραμμάτων. Προς το τέλος του 19ου αιώνα, δύσκολα, ξεφυλλίζοντας ένα περιοδικό ή μια εφημερίδα της εποχής, δεν θα έπεφτε κανείς πάνω του, ή για την ακρίβεια πάνω σε κάποιο από τα πολυάριθμα ψευδώνυμά του. Είτε επρόκειτο για ένα κείμενό του πάνω σε κάποια σιδηροδρομική αποστολή στη Θεσσαλία, είτε για μια σημείωση πάνω στον Ernest Renan, είτε για μια μικρή πρόζα σμιλεμένη επί τόπου στους δρόμους της Αθήνας, τα γραπτά του Μητσάκη έκαναν συχνά την εμφάνισή τους στον τύπο της εποχής.

Γεννήθηκε στα Μέγαρα το 1865. Ήταν απόγονος, από την πλευρά της μητέρας του, του Παναγιώτη Γιατράκου, ενός από τους στρατηγούς που είχαν κατακτήσει

την ανεξαρτησία το 1821. Πέρασε τα παιδικά του χρόνια στην πόλη της Σπάρτης, όπου από μαθητής καταγινόταν με ευρείες ιστορικές μελέτες, ενώ παράλληλα συνέτασσε μια χειρόγραφη εφημερίδα, τον Ταΰγετο. Από πολύ νωρίς τον τράβηξε η λογοτεχνία.

Νέος, με το απολυτήριο στην τσέπη, βιάζεται να αφήσει τη Λακωνία για την Αθήνα, όπου γράφεται στη νομική, την οποία θα εγκαταλείψει δύο χρόνια αργότερα για να προσπαθήσει να ζήσει από την πένα του, δηλαδή από τη δημοσιογραφία². Μειχτεί αμέσως στη σύνταξη του Ασμοδαίου, ενώ υπήρξε συνιδρυτής του περιοδικού Άστυ. Τα πρώτα κείμενά του δημοσιεύονται ήδη από το 1880. Στα περισσότερα υπογράφει με ψευδώνυμο³. Για δεκαέξι χρόνια θα συνεργαστεί σχεδόν με όλες τις εφημερίδες, όλα τα περιοδικά και τα αλμανάκ που άνθιζαν τότε στην πρωτεύουσα, βοηθούμενος σε αυτό από ένα νομαδικό ένστικτο και την απέχθεια για κάθε είδους ρουτίνα. Σε δύο μάλιστα περιπτώσεις θα προσπαθήσει να εκδώσει ο ίδιος εφημερίδα («Θόρυβος», το όνομα της μίας, και «Πρωτεύουσα», της δεύτερης⁴) – απόπειρα που αποτυγχάνει και τις δύο φορές μετά από ορισμένα τεύχη. Στην εφημερίδα Εφημερίς του Δημήτρη Κορομηλά συνέτασσε μετ' ευφυΐας τα πρακτικά της βουλής.

Ορίστε ένα παράδειγμα για το πώς εμφανιζόταν το 1890 στους συγχρόνους του:

Εισδύει παντού και ελέγχει τα πάντα. Οι πολιτικοί φοβούνται την αιχμή της γραφίδας του. Οι εν δημοσιογραφία συνάδελφοι του τρέμουν τον καυστικό του έλεγχο. Οι καθιερωμένοι λόγιοι αγωνιούν για τα βέλη της κριτικής του. Οι φιλολογικοί νεοσοί προσδοκούν από τη δική του εύνοια την επιβολή τους. Οι ομότεχνοι του ζηλεύουν την περιγραφική του δεινότητα. Οι κοσμικοί περιμένουν την έκλαμψη της κενοδοξίας τους απ' τις δικές του κοσμικογραφικές νύξεις. Και ο αδαής λαός των εργατικών και μισθοβιτών ηδύνεται στην απόλαυση των Αθηναϊκών του Σελίδων, όπου παρακολουθεί, ανώνυμον, τον

* Το παρόν κείμενο αποτελεί συρραφή αποσπασμάτων που σταχυολογούνται από τη διδακτορική διατριβή που αφορά τη ζωή και το έργο του Μιχαήλ Μητσάκη. Η μελέτη στο πλαίσιο της διατριβής είναι σε εξέλιξη. Εκπονείται από τον Δημήτρη Ιωάννη στο τμήμα Νοσηλευτικής της Σχολής Επιστημών Ανθρώπινης Κίνησης και Ποιότητας Ζωής του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου, σε συνεργασία με το Τμήμα Ψυχολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών. Έχει τίτλο: «Σχέση νοσηλείας, ψυχανάλυσης και λογοτεχνίας. Ανάλυση των έργων νοσηλευομένων συγγραφέων από την πλευρά της Γλωσσολογίας και της Ψυχανάλυσης. Η ψύχωση του Μιχαήλ Μητσάκη: συγγραφική δημιουργία και συνθήκες νοσηλείας». Η τριμελής επιτροπή που συνεισφέρει συνεχώς με πληροφορίες, υλικό και πολύτιμες κατευθύνσεις για τη μελέτη μου, είναι οι κυρίες Σοφία Ζυγά, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, Μαρία Τσιρώνη, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, και Βασιλική Λίσσυ Κανελλοπούλου, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια.

²Mitsakis, Mikhail, Un chequeur d'or, μτφ. Gilles Ortlieb, Finitude, Μπορντώ, 2012.

³Μητσάκης, Μιχαήλ, Αφηγήματα και ταξιδιωτικές εντυπώσεις, Ίδρυμα Κώστα & Ελένης Ουράνη, Αθήνα 2006, σ. 16

⁴Στο ίδιο, σ. 20

εαυτό του σε ποικίλες φάσεις γραφικής καθημερινότητας.

Είναι μία σημαντική προσωπικότητα. Μιλώντας άπταιστα γαλλικά, παρακολουθεί κάθε καινούρια έκδοση και κατατοπίζεται στην παγκόσμια κίνηση των ιδεών. Οι μελέτες του είναι επίμονες και απέραντες. Η ιστορία και η φιλοσοφία τον απασχολούν εξ ίσου με την λογοτεχνία και την ποίηση. Τίποτα δεν του διαφεύγει κι όλα τα ξέρει. Είναι ένας μανιακός του διαβάσματος, ένας αδηφάγος του εντύπου. Έχει μια πολυμάθεια όχι τυχαία. Κι ό,τι διαβάσει, το αφομοιώνει, το κάνει κτήμα του εσασί⁵. Γιατί η μνήμη του είναι απέραντη. Θυμάται απέξω χιλιάδες γαλλικούς και ελληνικούς στίχους. Η συνομιλία μαζί του είναι ένα ευτυχές κράμα απρόσμενων λέξεων, ήχων αρμονικών, και τα ευρήματα του τέρπουν. Το πνεύμα του αστράφτει και γοητεύει, η ικανότητα του να ακροβατεί με τις λέξεις είναι εκπληκτική.

Άλλα πορτρέτα μας τον απεικονίζουν «πάντα ντυμένο με ένα κουστούμι ίδιου χρώματος και με ένα μόνιμο τσόχινο καπέλο ελαφρώς κατεβασμένο στα μάτια του, το μυτερό μούσι του κουρεμένο προς τη μύτη του, τα μυωπικά και γεμάτα περιέργεια μάτια του να ερευνούν ακούραστα προσπαθώντας να βρουν τα πάντα, να μην αφήσουν τίποτα να ξεφύγει από ό,τι τον περιτριγυρίζει»⁶.

Τα έργα του, πλην των καθαρά δημοσιογραφικών, διασκορπισμένα σε διάφορα περιοδικά, ημερολόγια και εφημερίδες, είναι κυρίως διηγήματα, ή μάλλον εικόνες ποιητικές που φέρουν τον τίτλο «Αθηναϊκές σελίδες» και «Ταξιδιωτικές σημειώσεις». Ο Μητσάκης ήθελε να τα εκδώσει σε βιβλίο. Η έκδοση βιβλίου ήταν ένα από τα φιλολογικά του όνειρα. Δεν κατάφερε, όμως, να το πραγματοποιήσει ποτέ. Τα έργα του δεν εκδόθηκαν σε βιβλίο παρά μόνο μετά θάνατον. Μόνο λίγα εξ αυτών δημοσιεύτηκαν χωριστά σε φυλλάδια, και συγκεκριμένα το «Κουρτοπάσης. Adieu à un diplomate» (1888), το «Εις Αθηναίος χρυσοθήρας» (1890), το «Το γλωσσικόν ζήτημα εν Ελλάδι. Μια φιλολογική σελίς εις δύο γλώσσας» (1892) και το «Το γατί» (1893).

Ο Μητσάκης ήταν ένας Αθηναίος flâneur. Περιπλανιόταν μέσα στην πόλη και με τα μυωπικά μάτια του κατέγραφε τις εικόνες, σκιαγραφούσε τους χαρακτήρες, τα ήθη και τα έθιμα. Έφευγε, έπειτα, στην Ήπειρο, τη Θεσσαλία, τα νησιά της Ελλάδας, για να καταγράψει σκηνές από την καθημερινότητα της φύσης και των ανθρώπων της. Ήταν μεγάλη του χαρά όταν κατάφερνε να εξοικονομήσει τα έξοδα των ταξιδιών, καθώς η ταξιδιωτική δημοσιογραφία ανθούσε στα τέλη του 19ου αιώνα. Αυτές

οι φυγές του άρεσαν πάρα πολύ, τον ανανέωναν και τις αποζητούσε. Τον έβγαζαν από τη σκόνη της πόλης, που τόσο σιχαινόταν, και τον έφερναν ενώπιον μιας Ελλάδας που ο ίδιος τη θεωρούσε πηγαία, αυθεντική, αληθινή.

Στις εφημερίδες διατηρεί στήλη με τον τίτλο «Η φιλολογία μας» και αισθάνεται υπεύθυνος να σχολιάσει ακόμα και την παραμικρή κίνηση, κρίνοντας κάθε εκδήλωση της ελληνικής και ξένης πνευματικής δημιουργίας του καιρού του, με σκοπό (καυστικός και οξύς, αλλά έντιμος πάντα κριτής) να ωθήσει τα λογοτεχνικά πράγματα στις – κατ' αυτόν – ορθές καλλιτεχνικές ατραπούς.

Η συγγραφική του δραστηριότητα θα αλλάξει, ωστόσο, ριζικά μετά την έκλυση της ψύχωσης του⁷.

Ας κάνουμε, σε αυτό το σημείο, μια ιδιαίτερη αναφορά στον τρόπο με τον οποίο έγραφε ο Μητσάκης. Ο λεκτικός του πλούτος είναι τέτοιος που πολλές φορές εντυπωσιάζει τον αναγνώστη. Χρησιμοποιεί μια μικτή γλώσσα, με ιδιαίτερη φινέτσα, που διατρέχει όλες τις εποχές, από τον Όμηρο και το Βυζάντιο μέχρι τη δημοτική καθομιλουμένη της εποχής του. Έχει ένα δικό του, ιδιαίτερο στυλ που στηρίζεται στην καθαρεύουσα με εμφυτεύσεις της δημοτικής. Καταβάλλει αγωνιώδη προσπάθεια για να εκφράσει με λόγια ό,τι βλέπει γύρω του. Τον έχουν χαρακτηρίσει «αλκοολικό της περιγραφής»⁸ και τα κείμενά του σφύζουν από αυτή την αγωνία. Μοιάζει να μην έχει την αίσθηση του περιπτώ, δίνει την εντύπωση ότι δεν ξέρει να χειρίζεται τη στίξη. Θέλει να τα πει όλα σαν να έχει μπροστά του έναν ζωγραφικό πίνακα και να πρέπει να τον γεμίσει με λέξεις. Για αυτό τον λόγο χρησιμοποιεί πληθώρα επιθέτων. Το επίθετο έχει μία ιδιαίτερη αξία στο μητσακικό έργο – μπορούμε να μετρήσουμε τριάντα επίθετα μέσα σε επτά σειρές⁹.

Ρεαλιστής ως το κόκκαλο, παρέμεινε υποδουλωμένος στη γύρω του πραγματικότητα –του χρειαζόταν να βλέπει για να εμπνευστεί¹⁰.

Επίσης, είναι ένας μετρ της ειρωνείας κι όλοι τον τρέμουν.

Ένα άλλο στοιχείο της μητσακικής γραφής μπορεί να πει κανείς ότι είναι η έλλειψη του μύθου, της πλοκής. Ο μύθος φαίνεται πράγματι, συχνά, να απουσιάζει, αν και ο ίδιος ο Μητσάκης έχει τη δική του θέση πάνω σε αυτό: «σε μια ζωγραφιά του δρόμου μπορείς να περικλείσεις

⁷Βλ. σχετικά και Πλουμπιόδη, Δημήτρης, «Η γαλλική ποίηση του Μιχαήλ Μητσάκη», 24 γράμματα, www.24grammata.com/?p=4907, [τελευταία πρόσβαση 13/12/2016]

⁸Αθανασόπουλος, Δημήτρης, «Μητσάκης. Ο αλκοολικός της περιγραφής», Ελληνική Δημιουργία, 143, σ.80

⁹Στο ίδιο, σ.85

¹⁰Πράτσικας, Γιώργος, «Ένας άτυχος πεζογράφος», Ελληνική Δημιουργία, 143, σ. 77

⁵Περάνθης, Μιχαήλ, Μιχαήλ Μητσάκης – Το Έργο του, Εστία, Αθήνα 1956, σ. 18-19

⁶Στο ίδιο, σ. 15

όλη τη φιλοσοφία του Καντ και του Σοπενχάουερ.»¹¹

Αυτός λοιπόν ο εχθρός της μονοτονίας με την ευρύτατη παιδεία, την ιδιότυπη γραφή, το σατιρικό πνεύμα του, που μελετούσε και διάβαζε άπληστα και οι νέοι λόγιοι τον αποκαλούσαν μετρ¹², ο κριτής κάθε φιλολογικής εκδήλωσης, που ήθελε να καταγράφει τα πάντα, με τα ψευδώνυμα του, που κατήγγελλε ό,τι δεν ήταν στο ύψος των περιστάσεων και αυτοπροσδιοριζόταν επαγγελματικά σαν: «απλάι φωτογραφικά μηχαναί των εντυπώσεων της στιγμής¹³», που δεν πέτυχε τελικά την έκδοση ενός βιβλίου, γεγονός που τον πλήγωσε και τον σιγματίσε βαριά, αυτός ο αντάρτης, ο οξύθυμος, ο αλαζονικός, ο ανυποχώρητος απέναντι στις μετριότητες, με τις πνευματώδεις φράσεις του και με το δικό του ύφος, ο κριτής της κοινωνίας που καυτηρίαζε την imitation ζωή των νεοελλήνων, ο κατασκευαστής, τέλος, ενός πολύπλοκου συστήματος ντους με βρύσες, σωλήνες και αναποδογυρισμένους κώνους που εκτόξευαν πάνω του ζεστό και κρύο νερό, ανελλιπώς κάθε πρωί, στις 21 Δεκεμβρίου 1894 νοσηλεύτηκε για πρώτη φορά για δεκαπέντε μέρες στο φρενοκομείο της Κέρκυρας.

Θα δούμε τις συνθήκες που οδήγησαν σε αυτή την πρώτη νοσηλεία.

ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΗΣ ΣΥΓΚΡΟΥΣΗΣ ΜΕ ΤΟΝ ΠΑΛΑΜΑ ΚΑΙ Η ΠΡΩΤΗ ΝΟΣΗΛΕΙΑ ΣΤΗΝ ΚΕΡΚΥΡΑ

Η άφιξη στην Κέρκυρα—Η επιστολή στον Μωραϊτίδη

Τον Απρίλιο του 1894 ο Μητσάκης πηγαίνει στη Κέρκυρα. Μια μακροσκελής επιστολή που γράφει στις 12 Μαΐου 1894 προς τον πνευματικό του φίλο Αλέξανδρο Μωραϊτίδη¹⁴ μας δίνει μια ιδέα για τα κίνητρα που τον οδήγησαν στο νησί, καθώς και για την «αποστολή» που θεωρούσε ότι είχε αναλάβει στη ζωή του. Παραθέτουμε ακριβώς τα λόγια του:

Η Κέρκυρα σού παρέχει και την μεγαλύτερη απόλαυσιν [...]την απόλαυσιν να αισθάνομαι εαυτόν μόνον, απηλλαγμένον από οχληρούς γνωρίμους εις το δρόμο, απηλλαγμένον από οχληροτέρους επισκέπτας κατ' οίκον, απηλλαγμένον από τα παντοία μωρά κοινωνικά δεσμά, τα οποία εξ ανεξηγήτου έρωτος προς την δου-

λείαν επιβάλλει εις τον εαυτόν του ο ανόητος θνητός, απηλλαγμένον από τους φλυάρους, από τους περιέργους, από τους κουτούς, ήσυχον και ελεύθερον ακριβώς σας να είσαι εις μέγαλον κέντρον[...]Διότι εγώ - και όλη η φιλολογική μου πορεία έως τώρα νομίζω ότι το μαρτυρεί, εκείνο που δεν ημπούρεσα να εννοήσω ποτέ είναι το Ψεύδος, το Συμφέρον, η Αδικία, προκειμένου περί πνευματικής εργασίας, προκειμένου περί αγώνων πνευματικών. Εις την συνήθην Ζωήν ο αγών γίνεται περί ψωμιού περί εκπληρώσεως φυσικών αναγκών αδυσωπήτων, περί απολαύσεως ατομικών εν γένει ωφελημάτων, των οποίων το ποσό φύσει είναι ορισμένον και περιορισμένον δι' ένα έκαστον εκ των αγωνιζομένων. Αλλ' εις την πνευματικήν Ζωήν, αλλ' εις την πνευματικήν κίνησιν, αλλ' εις την πνευματικήν πάλην, ποίος είναι ο σκοπός, ποίος ο λόγος του αγώνος: Η Κοινή ωφέλεια, η Κοινή Απόλαυσις. Και ποίον το έπαθλον δια τους αγωνιζόμενους: Η τιμή, το όνομα. Άλλο δεν υπάρχει, άλλο δεν πρέπει να υπάρχει.

Η σύγκρουση με τον Κωστή Παλαμά

Η αντίθεσή του με τον Παλαμά υπέβασκε ήδη από τις 20 Μαρτίου του 1890, όταν ο Παλαμάς, σε ομιλία του στον Φιλολογικό Σύλλογο Παρνασσό, διαβάζοντας ποιήματά του, ανακοινώνει στην εισαγωγή του το πρώτο σχέδιασμα του φιλολογικού μανιφέστου «Πώς εννοούμε την ποίησιν». Ο Μητσάκης ταρακουνιέται από την ομιλία του και, χρησιμοποιώντας την αστείρευτη μέχρι τότε ειρωνεία του, του αποστέλλει μια επιστολή και ένα ποίημα γραμμένο à la manière de Palamas.

Η ανάδειξη όμως, τα επόμενα χρόνια, του Παλαμά ως τιμητή και ταγού επιτείνει τη σύγκρουση.

Στις 22 Απριλίου του 1894 ο αδελφικός και πιο αγαπημένος φίλος του Μητσάκη, ο ποιητής Κώστας Κρυστάλλης, πεθαίνει φθισικός στην Άρτα. Δεκαπέντε μέρες αργότερα τελείται στον Παρνασσό το φιλολογικό μνημόσυνο του ποιητή με ομιλητή τον Παλαμά. Ο Μητσάκης διαβάζει λοιπόν τον ίδιο μήνα στην Εφημερίδα το κείμενο «το έργον του Κρυστάλλη», όπου ο Παλαμάς χωρίζει τους ποιητές σε φιλοσόφους ποιητές και ζωγράφους ποιητές. Διαβάζει λοιπόν για τον Κρυστάλλη πως είναι ένας «ζωγράφος ποιητής» που απλά «εικονογραφεί», αλλά «δεν ανυψεί το πνεύμα και δεν εποπτεύει την ακατάπαυστη ροή του χρόνου και του τόπου».

Ο Παλαμάς όμως δεν μένει εκεί. Θα χτυπήσει τον αναγνώστη της Εφημερίδας Μιχαήλ Μητσάκη στο βαθύτερο είναι του σχολιάζοντας τη χρήση ιδιωματικών ή σπάνιων λέξεων στην ποίηση του Κρυστάλλη. Όπως θα αναλύσουμε πιο κάτω, ο ίδιος ο Μητσάκης όχι απλά χρησιμοποιεί τέτοιες λέξεις, αλλά η επιλογή και η ανάδειξη αυτών των σπάνιων λέξεων αποτελεί ένα κύριο χαρακτηριστικό της γραφής του ως συμπτωματικής λύ-

¹¹Μητσάκης, Μιχαήλ, «Ολίγα λόγια, Η πνευματική κίνηση εν Ελλάδι», εφημ. Άστου, 29.01.-02.02.1895

¹²Φαλάιτς, Κωνσταντίνος, «Η Ζωή του Μητσάκη», Ελληνικά Γράμματα, 60, 10.08.1929

¹³Μητσάκης, Μιχαήλ, «Θωμάς», εφημ. Άστου, 27.04.1886 σ.6-7

¹⁴Μητσάκης, Μιχαήλ, Κριτικά Κείμενα Επιστολές Ποίηση, Ίδρυμα Κώστα & Ελένης Ουράνη, Αθήνα 2007, σ.712-716

λύσης. Γράφει λοιπόν ο Παλαμάς:

Αλλ' όταν η χρήση των ασυνήθων και σπανίων τούτων [λέξεων] υπαγορεύεται εξ αυτού του χαρακτήρος του ποιητικού έργου, ο ποιητής ο αποστέρων των τοιούτων κρίσιν επί τη προφάσει ότι θα καθίστατο δυσπρόσιτος, και επομένως δυσάρεστος εις άλλους, οποιουσδήποτε, πράττειν έργο αντικαλλιτεχνικόν.

Για να συνεχίσει:

Προ τινός χρόνου εις επιστήμων διήριε τας λέξεις εις αισθητικάς, αίτινες γενικεύουν, εξιδανικεύουν τα υπ' αυτών σημαίνόμενα και εις ορθολογικάς, αίτινες τα επεξηγούν και τα εξειδικεύουν. Μέγα μέρος των σπανίων δι' ημάς λέξεων τας οποίας μεταχειρίζεται ο Κρυστάλλης δύνανται να υπαχθώσι εις την δευτέραν αυτήν κατηγορίαν. Όσο γενικώτερα η έμπνευσις του ποιητού, τόσον ολιγώτερον επιβλητική η ανάγκη των ειδικών, ούτως ειπείν, λέξεων.

Η χειροβομβίδα του μυαλού του Μητσάκη έχει ήδη απασφαλιστεί. Τον Σεπτέμβρη του 1894, ο Παλαμάς δημοσιεύει στην Εστία τη μετάφραση του ποιήματος «Υπατία» του γάλλου παρνασσικού ποιητή Leconte de Lisle. Για τον Μητσάκη, η μετάφραση δεν είναι στο ύψος των περιστάσεων και αυτό είναι κάτι που πρέπει πάση θυσία να καταγγείλει: Τον Οκτώβριο εμφανίζεται σύντομη και ανώνυμη επίκριση της μετάφρασης στο Άστυ. Ο Παλαμάς αντιδρά έντονα και δημοσιεύει μακροσκελή απάντηση, τον ίδιο μήνα, στην Εστία.

Η σύγκρουση πλέον είναι χωρίς όρια. Ο Μητσάκης ξεκινά, στις 6 Δεκεμβρίου 1894, τη συγγραφή ενός από τους μεγαλύτερους κριτικούς «λίβελους» στην ιστορία των ελληνικών γραμμάτων. Το κείμενο αυτό, το οποίο φέρει τον τίτλο «Ολίγα λόγια», εντάσσεται στις επιφυλλίδες του Άστεως με τον γενικό προσδιορισμό «Η πνευματική κίνησις εν Ελλάδι». Σε κάθε συνέχεια επαναλαμβάνεται ως μότο το μανιάντικο μοιρολόι: «Αν είσ' οπίσω φτάσε με/ κι αν είσ' ομπρός καρτέρα».

Το πρώτο πράγμα που αμφισβητεί σε αυτό το κείμενο είναι η πρωτοτυπία του Παλαμά. Επιμένει ότι μεγάλο μέρος του μη ποιητικού έργου του είναι δάνειο, αποτέλεσμα ασύστολου ερασιμίου. Το επιχείρημα ωστόσο «αντιστρέφεται» αμέσως, καθώς ο Μητσάκης το χρησιμοποιεί για να αναιρέσει την αξία του ποιητικού έργου του Παλαμά: καλύτερα να συνθέτει κείμενα με δανεισμένα υλικά, παρά άθλια ποιήματα.

Στη συνέχεια, θα αναφερθεί και άλλες φορές στο «μελισσώδες ανθολόγημα», στη ροπή δηλαδή του Παλαμά να οικειοποιείται ξένα κείμενα¹⁵.

Με την ίδια οξύτητα θα επεκτείνει την κριτική του και στο πεδίο της μορφής, υποστηρίζοντας ότι ο Παλαμάς

καταγίνεται με τεχνικές λεπτομέρειες αδιαφορώντας για τη σύνδεση της μορφής με το ζωτικό περιεχόμενο του ποιήματος¹⁶.

Το σκηνικό της αμφισβήτησης περιλαμβάνει όμως ακόμη πιο βαριές επικρίσεις, όπως για παράδειγμα την αμφισβήτηση της ικανότητας του Παλαμά να αφομοιώσει τις φιλοσοφικές ιδέες και να τις μετατρέψει σε ποιητικό νόημα¹⁷.

Όσο το κείμενο ξεδιπλώνεται, η κριτική δίνει τη θέση της στην καθολική και καθαρή απόρριψη: «[Ο Παλαμάς] ούτε ύφος ίδιο έχει, ούτε μορφήν, ούτε λεξιλόγιον, ούτε κανόνες, ούτε αρχάς πραγματικάς, θορυβεί δε μόνον εις το βρόντο... δεν ηξεύρει απλούστατα να γράψει.»

Η απόρριψη ολοκληρώνεται στο τέλος του κειμένου, όταν ο Μητσάκης συνδέει το έργο του ποιητή με το πάθος για εξουσία στον χώρο των γραμμάτων, με τη διαρκή αγωνία να διασφαλίσει την κυριαρχία του στο χρηματιστήριο των ιδεών.

Η εφημερίδα Άστυ το δημοσιεύει σε 4 συνέχειες, από 29 Ιανουαρίου ως 2 Φεβρουαρίου 1895. Κατά τη διάρκεια της δημοσίευσης ο Παλαμάς ανακοινώνει στην Εστία: «Εις όσα εν πλήρει επιγνώσει του απόπου ήρχισε να δημοσιεύη το Άστυ δηλώ ότι δεν θα απαντήσω. Κωστής Παλαμάς»

Στις 19 Δεκεμβρίου του 1984 ο Μητσάκης τηλεγραφήει το διήγημα «Παναγία η Μεγαλομάτα» στους εκδότες του Ημερολογίου Σκιπ-Ρωμηού, οι οποίοι για να το παραλάβουν έπρεπε να πληρώσουν μία πεντάρα τη λέξη. Ο Μητσάκης απαντά, στην ίδια εφημερίδα, ότι του ζήτησαν να στείλει τη συνεργασία του «τηλεγραφικώς» και έτσι έκανε. Την επόμενη μέρα, στις 20 Δεκεμβρίου, συνοδεύει αστυνομικού της πόλης της Κέρκυρας, περνάει την πόρτα του Ψυχιατρικού Νοσοκομείου της Κέρκυρας – αυτό το ίδιο ψυχιατρείο είχε επισκεφθεί λίγα χρόνια πριν για να γράψει ένα από τα χρονογραφήματά του με τίτλο «Εις τον οίκο των τρελλών» και από εκεί, μας πληροφορεί, είχε φύγει τρέχοντας, σε εκείνη την επίσκεψη του, καθώς, ακούγοντας την ηρεμία με την οποία συνομιλούσαν οι ψυχικά πάσχοντες μεταξύ τους, φοβήθηκε μήπως η τρέλα είναι κολλητική και ετράπη σε φυγή.

Εκεί λοιπόν νοσηλεύεται για δεκαπέντε μέρες. Στο βιβλίο εισαγωγής αναφέρεται σαν διάγνωση «κρίση μανίας», καθώς επίσης και ότι πλήρωσε ένα μέρος της νοσηλείας του ο ίδιος. Απολύεται στις 5 Ιανουαρίου 1895 μετά από επίσκεψη του αδερφού του, που ήταν ιατρός των ανακτόρων, και επιστρέφει στην Αθήνα.

Τι οδήγησε όμως τον συγγραφέα μας σε αυτή την αποσταθεροποίηση; Γιατί η έκλυση της ψύχωσης του ακολουθεί αυτήν τη –φιλολογική κατά τα άλλα– αντιπα-

¹⁵ Δημηρούλης, Δημήτρης, «Ένας ξεχασμένος κριτικός λίβελος», Η κυριακάτικη ΑΥΓΗ, 5 Ιουνίου 2005

¹⁶ Στο ίδιο

¹⁷ Στο ίδιο

ράθεση, που για τον ίδιο παίρνει μια διάσταση αγώνα ζωής ή θανάτου; Το πλήγμα που επέφερε αυτός ο «απαξιωτικός» σχολιασμός του Παλαμά πάνω στον τρόπο γραφής και κατ' επέκταση πάνω στο εύθραυστο «σώμα από λέξεις» του Μητσάκη ήταν μοιραίο. Ας δούμε γιατί.

«ΛΟΓΟΛΑΤΡΕΙΑ» - ΜΙΑ ΙΔΙΑΖΟΥΣΑ ΕΛΞΗ ΤΩΝ ΨΥΧΩΣΙΚΩΝ ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΩΝ ΠΡΟΣ ΤΗ ΓΛΩΣΣΑ

Όπως αναφέρει ο Ζαν-Κλωντ Μαλβάλ στο βιβλίο του Η διάκλειση του Ονόματος του Πατρός, η ιδιάζουσα έλξη που εμφανίζουν τα ψυχωσικά υποκείμενα προς τη γλώσσα αναδεικνύεται με τόσο έκδηλο τρόπο που δεν θα μπορούσε παρά να έχει επισημανθεί από παλιά¹⁸. Όταν, στα τέλη του 19ου αιώνα, ο Τανζί υπογράμμισε τη «λογολατρεία» ορισμένων ψυχωσικών, είχε ήδη καλά διαπιστωθεί η επιπρόσθετη τάση τους για τη δημιουργία νεολογισμών.

Γι' αυτό και ξεκινούμε από τα φαινόμενα αυτά τη μελέτη της κλινικής περιγραφής του αποκλεισμού του Ονόματος-του-Πατρός¹⁹. Η σημασία, εξάλλου, αυτών των

¹⁸Maleval, Jean-Claude, *La forclusion du Nom-du-Père*, Seuil, Παρίσι, 2000, σ. 161

¹⁹Όνομα-του-Πατέρα (γ.: Nom-du-Père-a.: Name-of-the-Father). Όταν η έκφραση «το όνομα του πατέρα» εμφανίζεται για πρώτη φορά στο έργο του Λακάν, στην αρχή της δεκαετίας του 1950, παρατίθεται χωρίς κεφαλαία γράμματα και αναφέρεται γενικά στον απαγορευτικό ρόλο του ΠΑΤΕΡΑ ως εκείνου που επιβάλλει το ταμπού της αιμομιξίας στο οιδιπόδειο σύμπλεγμα (δηλαδή στον συμβολικό πατέρα): «στο όνομα του πατέρα θα πρέπει ακριβώς να αναγνωρίσουμε το στήριγμα της συμβολικής λειτουργίας που, από την ανατολή της ιστορίας, έχει ταυτίσει το πρόσωπό του με τη φιγούρα του νόμου» (Ε, 67).

Από την αρχή ο Λακάν παίζει με την ομοηχία ανάμεσα στην έκφραση *le nom du père* και *le «non» du père* (το «όχι» του πατέρα), για να επισημάνει τη νομοθετική και απαγορευτική λειτουργία του συμβολικού πατέρα. Λίγα χρόνια μετά, στο σεμινάριό του για τις ψυχώσεις (Lacan, 1955-6), η διατύπωση της έκφρασης αλλάζει με την προσθήκη των κεφαλαίων και των παυλών, αποκτώντας παράλληλα και πιο ακριβές νόημα: το Όνομα-του-Πατέρα καθίσταται τώρα το θεμελιακό σημαίνον που επιτρέπει την ομαλή ροή της σημασίας. Το θεμελιακό αυτό σημαίνον από τη μια προσδίδει μια ταυτότητα στο υποκείμενο (το ονομάζει και το θέτει εντός της συμβολικής τάξης), ενώ, από την άλλη, σηματοδοτεί την οιδιπόδεια απαγόρευση, το «όχι» του ταμπού της αιμομιξίας. Όταν το σημαίνον αυτό αποκλείεται (όταν δηλαδή δεν εμπριέχεται στη συμβολική τάξη), εκείνο που προκύπτει είναι η ψύχωση. Σε ένα άλλο έργο του για την ψύχωση (Lacan, 1957-8b), ο Λακάν παρουσιάζει το οιδιπόδειο σύμπλεγμα ως μια μεταφορά (την ΠΑΤΡΙΚΗ ΜΕΤΑΦΟΡΑ), στην οποία ένα σημαίνον (το Όνομα-του-Πατός) αντικαθιστά ένα άλλο (την επιθυμία της μητέρας) [Evans, Dylan, *Εισαγωγικό Λεξικό της Λακανικής Ψυχανάλυσης*, μτφ. Γιάννης Σταυρακάκης, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2005]

φαινομένων στο πεδίο της ψύχωσης ήταν που οδήγησε τον Λακάν, το 1956, να προαπαιτήσει -προσωρινά- την ύπαρξη των διαταραχών της γλώσσας προκειμένου να επιχειρηματολογήσει για τη διάγνωση.

Εάν λοιπόν είναι ακριβές ότι ούτε οι γλωσσολογικές ούτε οι γνωσιακές μελέτες είναι σε θέση να επιτρέψουν τη σύλληψη του –αναμφισβήτητου ωστόσο– κλινικού φαινομένου που συγκροτείται από τις διαταραχές της γλώσσας του ψυχωσικού, φαίνεται αναγκαίο να λάβουμε υπόψη μας αυτό που ξεφεύγει από αυτές τις προσεγγίσεις, δηλαδή το υποκείμενο του ασυνειδήτου²⁰.

Η ψυχιατρική οδηγήθηκε να παραγάγει έναν μεγάλο αριθμό από έννοιες για το σύνολο των διαταραχών της γλώσσας του ψυχωσικού, των οποίων η απαρίθμηση και η επεξήγηση αποτελούν το αντικείμενο πολλών ογκωδών πραγματιών. Ο Φρόντ και ο Λακάν επεμβαίνουν σε αυτή την ποικιλότητα των απόψεων. Δεν μπορούν να το κατορθώσουν παρά εξάγοντας, μέσα από τη λεπτομερή μελέτη, τους μηχανισμούς που θα τους επιτρέψουν να συλλάβουν το ουσιώδες στην υποκειμενική λειτουργία. Θα παραγάγουν μια αξιόλογη εννοιολογική οικονομία επαναφέροντας την ποικιλία των περιγραφών, που ανοίγονται στο άπειρο, σ' έναν πολύ μικρό αριθμό διαδικασιών. Ο Λακάν προτείνει, τη δεκαετία του '50, τη διχοτομία: πλήρης διαίσθηση-κενή διατύπωση/στερεότυπη φράση· το 1915 ο Φρόντ διακρίνει το μείζον γεγονός στην τάση των ψυχωσικών²¹ να αρκούνται σε λέξεις στη θέση των πραγμάτων («όπου όμως θα πρέπει να αρκестούν στις λέξεις και όχι στα πράγματα»²²). Αυτήν τη διατύπωση, που παρατίθεται συχνά και είναι μεγάλης ορθότητας, αξίζει να την προσέξουμε καλύτερα στην περίπτωση του συγγραφέα μας.

Η ΛΕΞΗ ΣΤΗ ΘΕΣΗ ΤΟΥ ΠΡΑΓΜΑΤΟΣ– Η ΠΡΩΤΟΚΑΘΕΔΡΙΑ ΤΟΥ ΓΡΑΜΜΑΤΟΣ– Η ΚΑΤΑΛΛΗΛΗ-ΣΠΑΝΙΑ ΛΕΞΗ

Ο Μαλβάλ υπογραμμίζει ότι από το 1854 ο Ζ.-Π. Φαλρέ είχε παρατηρήσει την ανάδειξη του γράμματος στη σκέψη και τις ομιλίες των ψυχωσικών: «Μια εντύπωση, μια ανάμνηση, μια απλή συνήχηση, έγραφε, αρκούν για ν' αλλάξουν την κατεύθυνση των σκέψεων τους [...] αξίζει να σημειωθεί ότι η σύνδεση των σκέψεων διαμεσολαβείται πολύ περισσότερο από δευτερεύουσες σχέσεις των λέξεων και των ήχων παρά από λογικές

²⁰Maleval, Jean-Claude, *La forclusion du Nom-du-Père*, Seuil, Παρίσι, 2000, σ. 175.

²¹Στο ίδιο, σ. 200.

²²Φρόντ, Σιγκμουντ, *Το ασυνείδητο*, Ελληνική Παιδεία, Αθήνα 2016, σ.62

σχέσεις...» Η ψυχιατρική έχει περιγράψει από παλιά μία τέτοια διαδικασία υπερεπένδυσης της λέξης χρησιμοποιώντας τους όρους της λογολατρίας ή του λεκτικού φετιχισμού. Θεωρείται ως ένα από τα μείζονα χαρακτηριστικά της γλώσσας των ψυχωσικών. Αυτό το φαινόμενο, σύμφωνα με τον Φρόιντ, θα έπρεπε να προηγείται μιας απόσυρσης της ενορμητικής επένδυσης «των περιοχών που αντιπροσωπεύουν την ασυνειδήτη εκπροσώπηση του αντικείμενου», έτσι ώστε η προσπάθεια της θεραπείας που επεξεργάζεται το παραλήρημα θα έτεινε να «ανακτήσει τα χαμένα αντικείμενα» στην προσπάθεια «να ξαναβρεί το μονοπάτι του αντικείμενου περνώντας από το στοιχείο λέξη του αντικείμενου». Ως συνέπεια, θα προέκυπτε μια κλίση του ψυχωσικού προς τις κενές αφαιρέσεις, αποκομμένες από την αναπαράσταση. Το επεξηγηματικό σχήμα της πρωτοκαθεδρίας της σχέσης της λέξης, «της υπεροχής της σχέσης της λέξης έναντι της σχέσης του πράγματος», συμπληρωμένο από την ιδέα σύμφωνα με την οποία οι λέξεις υπόκεινται στην πρωταρχική ψυχική διαδικασία, αποδεικνύεται τόσο επαρκές για να κατανοήσουμε το σύνολο των φαινομένων, που ο Φρόιντ, σ' ένα άρθρο το οποίο δεν είναι εξάλλου επικεντρωμένο στη θεωρία της ψύχωσης, δεν προσπαθεί να τα διερευνήσει περαιτέρω.

Γνωρίζουμε ότι οι κύριες ψυχαναλυτικές εργασίες που αφιερώνονται στην ψύχωση είναι εμπνευσμένες από ένα γραπτό, αυτό του Σρέμπερ. Έχουμε πολλές φορές διαπιστώσει ότι πολλοί ψυχωσικοί αφιερώνουν την ύπαρξή τους σε εργασίες συγγραφής. Η αξιοσημείωτη αφθονία της παραγωγής ορισμένων μας οδηγεί να μιλήσουμε για γραφομανία. Δεν είναι σπάνιο να επιδεικνύουν μια πρώιμη διάθεση για ετυμολογικές έρευνες ή για παιχνίδια του γράμματος, όπως τα σταυρόλεξα, οι γρίφοι, οι αναγραμματισμοί, οι παλινδρομικές λέξεις ή εκφράσεις κλπ. Υπολογίζοντας σοβαρά αυτά τα στοιχεία, μαζί με κάποια άλλα, πρέπει να δώσουμε μια δεύτερη διευκρίνιση στη φροϋδική θέση: οι λέξεις με τις οποίες ο ψυχωσικός ικανοποιείται συνίστανται, με περισσότερη ακρίβεια, σε γράμματα.

Είναι αυτά τα ίδια γράμματα που ο Φρόιντ ανέδειξε στα μορφώματα του ασυνειδήτου. Ο Μαλβάλ υπογραμμίζει ότι γνωρίζουμε πως ο Φρόιντ συγκρίνει άνετα τους μηχανισμούς του ονείρου με τον γρίφο ή με τα ιερογλυφικά, για να υπογραμμίσει ότι οι εικόνες πρέπει να λαμβάνονται ως φωνητικά στοιχεία. Ο Λακάν υπογραμμίζει, από το 1957, «την αρχή του γράμματος στο ασυνείδητο»: το σημαίνον είναι ένα συμβολικό στοιχείο που δεν διαθέτει παρά διαφορική αξία, δεν γίνεται αντιληπτό παρά ζευγαρωμένο μ' ένα άλλο· αντίθετα, το γράμμα είναι ένα πραγματικό αντικείμενο, που μπορεί ν' απομνησθεί, κάτι που μαρτυρά η στοιχειοθήκη του τυπογράφου, έτσι ώστε το προσδιορίζει ως «την κυρίως εντοπι-

σμένη δομή του σημαίνοντος²³». Συγκροτεί «αυτό το υλικό υπόστρωμα που ο συγκεκριμένος (μη αφηρημένος) λόγος δανείζεται από τη γλώσσα²⁴» και το οποίο δεν περιέχει κανένα νόημα πριν του περάσει η ιδέα από τον νου να ζευγαρώσει με άλλα σώματα το ίδιο ανόητα με αυτό. Το να πάρουμε τη λέξη κατά γράμμα συνίσταται στο να την απομονώσουμε από την αλυσίδα. Η ψυχανάλυση φανερώνει ότι η απόλαυση του υποκειμένου αγκιστρώνεται στη «μη σκεπτόμενη», κατά γράμμα απόδοση των στοιχείων που διακυβεύονται στα ποικίλα μορφώματα του ασυνειδήτου. Η λειτουργία του γράμματος συνίσταται στο να αποτελεί την αιγιαλίτιδα ζώνη μεταξύ απόλαυσης και γνώσης. Συγκροτεί το σώμα του συμπύματος, του οποίου καθορίζει την απόλαυση χωρίς Άλλο. Οπότε, εάν η ψύχωση παράγει «μια απόρριψη του ασυνειδήτου», αντιλαμβανόμαστε ότι στην ψύχωση, καλύτερα από οπουδήποτε αλλού, «το σύμπωμα, εάν μπορούμε να το διαβάσουμε, αρθρώνεται πιο καθαρά μέσα στη δομή καθαυτή»²⁵. Η ανεπάρκεια της λειτουργίας της απώθησης συντελεί ώστε ν' αναδυθεί εντός του έκδηλου περιεχομένου του συμπύματος αυτό που μένει λανθάνον για τον νευρωτικό. Η απόλαυση που προσδένεται κατά κυριολεξία στο πράγμα αποτελεί την αρχή της κλινικής της ψύχωσης.

Η βαθύτερη κατανόηση της πορείας του συγγραφέα και ανθρώπου Μητσάκη αντανακλάται λοιπόν στην ιδιαίτερη σχέση του με τη λέξη, με το σημαίνον υλικό ως τέτοιο, με το λακανικό γράμμα καθαυτό. Δεν θα ήταν υπερβολή να υποστηρίξουμε ότι το πραγματικό του σημαίνοντος, η υλικότητα του σημαίνοντος υλικού, το γράμμα ως τέτοιο αποτέλεσε την ύπαρξη του Μητσάκη. Για την ακρίβεια, ήταν μια ύπαρξη στηριγμένη στην πεποίθηση, στην ακλόνητη πεποίθηση ότι υπάρχουν οι κατάλληλες λέξεις. Η κατάλληλη λέξη, η σωστή, η σπάνια λέξη, η λέξη που ταυτίζει το σώμα και τον νου, που μπορεί να μιλήσει για την ουσία των πραγμάτων, αυτή η λέξη, για τον Μητσάκη, υπάρχει. Και αυτό μαρτυρά η εμμονή του στην ποθούμενη ταύτιση περιεχομένου και μορφής: «Γλώσσα και Ιδέα, Έννοια και Έκφρασις, Μορφή και Περιεχόμενο, όπως αλλέως θέλουν ας τα είπουμε, για μένα είναι συνήθως αλληλένδετα, ... αδιαχώριστα, ..αναπόσπαστα.»²⁶

²³Lacan, Jacques, « L'instance de la lettre dans l'inconscient ou la raison depuis Freud », στο *Écrits*, Le Seuil, Παρίσι, 1966, σ. 501.

²⁴Στο ίδιο, σ. 495.

²⁵Lacan, Jacques, « D'une question préliminaire à tout traitement possible de la psychose », στο *Écrits*, Le Seuil, Παρίσι, 1966, σ. 537.

²⁶Μητσάκης, Μιχαήλ, *Αφηγήματα και ταξιδιωτικές εντυπώσεις*, Ίδρυμα Κώστα & Ελένης Ουράνη, Αθήνα, 2006, σ. 126

Αυτή η πίστη στη λέξη που εμπεριέχει το αντικείμενο α²⁷ εξηγεί την πορεία της ζωής του. Ας δούμε, ενδεικτικά, μερικούς σταθμούς, μερικά στοιχεία αυτής της πορείας:

1. Αυτή η πίστη στη λέξη είναι που καθιστά τη μαθητική εφημερίδα Ταΰγετος την εφηβική του ύπαρξη, καθώς, χειρόγραφα, από την πρώτη ως την τελευταία λέξη καλλιγραφεί, αρθρογραφεί, ιστοριογραφεί, φιλοσοφεί μέσα από τις στήλες της. Είναι η εφημερίδα όπου έχει επιλέξει προσωπικά την κάθε λέξη ξεχωριστά. Την αποχωρίζεται μόνο όταν είναι να έρθει στην Αθήνα.

2. Αλλά και στην Αθήνα ο κομπορμισμός της νομικής γλώσσας δεν θα τον κρατήσει πάνω από δύο χρόνια. Ο Μητσάκης θέλει να επιλέγει αυτούς τις λέξεις, να είναι ο δημιουργός, ο τεχνίτης του σημαίνοντος υλικού. Του ταιριάζει ένα επάγγελμα που θα του προσφέρει ελευθερία στην επιλογή των λέξεων και επιλέγει, έτσι, αυτό του δημοσιογράφου, του δημοσιογράφου που γράφει ό,τι θέλει, όπως θέλει, όταν θέλει. Οι περιορισμοί στη γραφή του εκπορεύονται μόνο από τον ίδιο, αυτός είναι ο συντάκτης στην εφημερίδα, το περιοδικό, το έντυπο. Όποτε αυτός θεωρήσει ότι δεν μπορεί να μορφοποιήσει τα πράγματα, τη γραφή, με τον δικό του προσωπικό τρόπο, αλλάζει έντυπο. Δεν δέχεται καμιά υπόδειξη από κανέναν εκδότη, κανέναν συνάδελφο, κανέναν εργοδότη. Ο φορμαλισμός του είναι πάνω από όλα. Η λέξη που συνταιριάζει ιδέα και μορφή είναι πάνω από όλα. Δεν κάνει ποτέ «σκόντο» και σε κανέναν.

3. Αλλά μήπως αυτή η πίστη στην ύπαρξη της κατάλληλης λέξη δεν είναι και ο λόγος που τον κάνει να συμμετέχει σε όλους τους καβγάδες του δρόμου; Αυτό αποτελεί, άλλωστε, μια αγαπημένη του ενασχόληση. Η πίστη στην κατάλληλη λέξη τον οδηγεί να ψιθυρίσει διαφορετικά πράγματα σε καθέναν από του δύο εμπλεκόμενους, έτσι ώστε να επιφέρει την ειρήνη, το τέλος της σύγκρουσης.

4. Το ίδιο φαινόμενο μοιάζει να παρουσιάζεται και σε αυτή την ανεκδοτολογική σκηνή: ευρισκόμενος μαζί με τους φίλους του, τρώγοντας και πίνοντας σε μία από τις πολυάριθμες γιουβετσάδες τους, ο Ρώμος Φιλύρας σηκώνεται για να απαγγείλει το ποίημά του «Ο γόης». Ο Μητσάκης, όμως, επειδή θεωρεί ότι μία λέξη δεν είναι η

κατάλληλη, μία λέξη δεν είναι δουλεμένη σωστά, δεν είναι στο ύψος των περιστάσεων, σηκώνεται και φεύγει αφήνοντάς τους όλους άναυδους. Ακριβώς για αυτό τον λόγο: Όταν μία λέξη δεν είναι στη θέση της, όλος ο κόσμος του καταρρέει. Η φτιαγμένη από λέξεις ύπαρξη του καταρρέει. Και δεν είναι μακριά από την αλήθεια να πούμε ότι το φτιαγμένο από λέξεις «σώμα» του καταρρέει. Και η εικόνα της κατάρρευσης είναι κάτι που δεν πρέπει να δουν οι άλλοι.

5. Αυτή η πίστη στην ύπαρξη της κατάλληλης λέξης είναι, θα λέγαμε, και ο λόγος της αέναης, κοπιώδους, σισύφειας, αγωνιώδους αναζήτησης που θα του εξασφαλίσει τον χαρακτηρισμό «αλκοολικός της περιγραφής». Το αντικείμενο α δεν έχει χαθεί, και ο Μητσάκης αέναα, αδιαλείπτως αποπειράται να το βρει. Με αυτό τον τρόπο, κινείται συνεχώς μετωνυμικά, οι επτά σειρές του έχουν τριάντα επίθετα και η σκηνή που περιγράφει μοιάζει να εμπεριέχει όλο το βάρος του σημαίνοντος υλικού. Η πίστη στην ύπαρξη της κατάλληλης λέξης τείνει να μην αφήσει τίποτα κρυφό. Έχουμε ακόμα μία προσπάθειά του να φτάσει στην ουσία του αντικειμένου.

6. Αλλά, σε τελική ανάλυση, αυτός είναι και ο λόγος που τόσο πολύ τον έπληξε η ομιλία του Παλαμά στο φιλολογικό μνημόσυνο του Κρυστάλλη. Γιατί εκεί ακριβώς έχουμε μια ριζική διάσταση των απόψεων για τη θέση της γραφής ως τέτοιας, μια διάσταση, τελικά, μεταξύ της μορφής, της επιλογής των λέξεων, του σημαίνοντος υλικού, που σύμφωνα με τον Παλαμά χαρακτηρίζει τους ζωγράφους-δημιουργούς, (δηλαδή τον Μητσάκη και το alter ego του, τον Κρυστάλλη) και, άκουσον-άκουσον, του περιεχομένου, που χαρακτηρίζει τους φιλόσοφους-ποιητές (δηλαδή τον ίδιο τον Παλαμά). Έχουμε ένα ολέθριο πλήγμα του Παλαμά πάνω στο σώμα από λέξεις του Μητσάκη. Ο «διδύκτης» Παλαμάς είναι σαν να του λέει ακριβώς αυτό: «Εσύ που δεν είσαι φιλόσοφος ποιητής, εσύ που δεν έχεις πρόσβαση στο περιεχόμενο, δηλαδή στην ουσία των πραγμάτων, δεν θα τα καταφέρεις ποτέ. Και οι λέξεις σου δεν αξίζουν, δεν θα καταφέρουν να πουν ποτέ την ουσία των πραγμάτων.»

Η ΔΟΜΙΚΗ ΑΝΕΠΑΡΚΕΙΑ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΛΙΚΟΥ

Η κατάλληλη λέξη δεν υπάρχει. Δεν υπάρχει δομικά. Συνεπώς, από τη στιγμή που δεν υπάρχει, ο συγγραφέας μας δεν μπορεί βέβαια να τη βρει. Και γι' αυτό τον λόγο προσφεύγει στις ατελείωτες σειρές των λέξεων, των επιθέτων και των προσδιορισμών.

Θα λέγαμε, ειδικότερα, ότι, αν η απώθηση είχε δούλεψι, αν είχε επιτελέσει την εργασία της, το υποκείμενο θα είχε μπορέσει να αρκεστεί στο περίπου, θα είχε μπορέσει δηλαδή να εμπιστευτεί το γεγονός ότι, παρά την τρόπον τινά ακατάλληλη λέξη, το μήνυμα θα σταλεί και ο άλλος θα το διαβάσει, θα το καταλάβει. Κάτι τέτοιο

²⁷Το αντικείμενο α αποτελεί μία από τις μείζονες θεωρητικές κατασκευές του Λακάν. Το εξελίσσει στις διάφορες περιόδους της διδασκαλίας του, θεωρώντας το αρχικά ως αντικείμενο της επιθυμίας, στη συνέχεια ως υπόλειμμα που μένει μετά την εισαγωγή του συμβολικού στο πραγματικό, για να το θέσει, το 1974, στο επίκεντρο του κόμβου των Βορρομεο, στον τόπο που ληλοδιασταυρώνονται οι τρεις τάξεις (πραγματικό, συμβολικό και φανταστικό). [Evans, Dylan, Εισαγωγικό Λεξικό της Λακανικής Ψυχανάλυσης, μφ. Γιάννης Σταυρακάκης, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2005]

όμως εδώ δεν συμβαίνει, ο Μητσάκης δεν μπορεί να ανεχτεί αυτή την αβεβαιότητα. Δεν τη δέχεται αυτήν τη συνθήκη, δηλαδή ότι υπάρχει ένα μέρος της λέξης που δεν μπορεί να ειπωθεί: το ανείπωτο, αυτό που εξ ορισμού δεν μπορεί να ειπωθεί από τη λέξη. Θέλει οπωσδήποτε να βρει την κατάλληλη λέξη, δηλαδή τη λέξη που θα πει την ουσία των πραγμάτων. Και μάλιστα την ουσία χωρίς κανένα υπόλοιπο.

Η λέξη είναι το πράγμα, με την έννοια που το είδαμε, σύμφωνα με τη φροϋδική θεώρηση. Επομένως, συναντάμε εδώ, στην περίπτωση του Μητσάκη, ένα μεγάλο ελάττωμα του συμβολικού του συστήματος, το οποίο δεν μένει στη θέση του. Η μετωνυμία συμβαίνει διότι το παραλήρημά του ακριβώς στηρίζεται σε αυτό: δηλαδή στην παραληρηματική πίστη ότι οι λέξεις λένε τα πάντα. Ότι οι λέξεις δυναμικά μπορούν να πουν τα πάντα.

Εφόσον η λέξη και το πράγμα είναι το ίδιο, υπάρχει μια γνώση στο πραγματικό²⁸. Δεν υπάρχει ένα χάσμα ανάμεσα στη γνώση και το πραγματικό.

Με άλλα λόγια, το συμβολικό έχει αυτό το ελάττωμα, το ίδιο το σύστημα, αν μπορεί κάποιος να το δει από αυτή την οπτική γωνία, δίνει αυτήν τη διάσταση, τη θεώρηση ότι όλα μπορούν να ειπωθούν. (Αλλά και το πραγματικό, ιδωμένο από την πλευρά του, έχει και αυτό το ίδιο ελάττωμα, δηλαδή ότι δυναμικά μπορεί να αναχθεί ολόκληρο στο συμβολικό.) Όταν δεν βρίσκει το συμβολικό την κατάλληλη λέξη, τότε ο συγγραφέας μας είναι μπροστά στην τρύπα του συμβολικού και αυτό δεν το αντέχει! Και φεύγει! Βρίσκεται ενώπιον ενός συμβολικού που, από αυτή την πλευρά των πραγμάτων, δεν λειτουργεί, εφόσον η κατάλληλη λέξη, που κατά αυτόν υπάρχει πάντοτε, γλιστράει, του ξεφεύγει, τον εξαπατά. Όπως ο ίδιος εξομολογείται: «Αγαπώ τας ωραίας φράσεις, απaráλλακτα όπως τας ωραίας γυναίκας, με το αυτό πάθος, με τον αυτόν έρωτα, με την αυτήν μέθη. Και όπως αυτάί πάλιν, απaráλλακτα ακριβώς, αλλοίμονο! κι εκείναι με απατούν, με απατούν...»²⁹

Το σύστημά του είναι, θα λέγαμε, εξουδετερωμένο. Η πίστη ότι δεν υπάρχει κάτι που να μην μπορεί να ειπωθεί, ότι η λέξη μπορεί να πει το ανείπωτο, τον κάνει να μην μπορεί να αντέξει την τρύπα του συμβολικού.

²⁸Το πραγματικό (réel): είναι εκείνο που «έρχεται πάντα στην ίδια θέση», όπως λέει ο Λακάν, και διαφεύγει του νοήματος, αλλά αιτιοδοτεί τη σκέψη. Στην επιστήμη, είναι αυτό που ανήκει πέραν της συγκροτημένης γνώσης. Στην ψυχανάλυση, προσδιορίζει «το αδύνατο», επειδή είναι αδύνατο να το φανταστούμε και αδύνατο να το ενσωματώσουμε στη συμβολική τάξη. [Evans, Dylan, Εισαγωγικό Λεξικό της Λακανικής Ψυχανάλυσης, μτφ. Γιάννης Σταυρακάκης, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2005]

²⁹Καράκαλος, Άγγελος, «Αναζητώντας τον Μιχαήλ Μητσάκη», η λέξη, 90, σ. 995

Ας αναλύσουμε περαιτέρω: Άπαξ και μιλάμε, το συμβολικό κάνει τρύπα στο πραγματικό. Το γεγονός ότι μιλάμε, το συμβάν της ομιλίας ως τέτοιο, δημιουργεί τρύπα στον κώδικα και, κάθε φορά που μιλάμε, ο κώδικας καθίσταται ανεπαρκής. Γιατί κάθε φορά που μιλάμε, λέμε πράγματα που προσφέρονται σε ερμηνείες. Σε αυτό το σημείο έχουμε την τρύπα στον κώδικα, την οποία ο συγγραφέας μας, το υποκείμενο Μιχαήλ Μητσάκης, δεν θέλει να παραδεχτεί. Γιατί ακριβώς υπάρχουν άνθρωποι που προσπαθούν να κρατήσουν αυτό τον κώδικα πλήρη, άθικτο, έτσι ώστε η υποκειμενικότητα, που είναι ήδη προβληματική για αυτούς, να μην μπαίνει στο παιχνίδι.

Η αναζήτηση της κατάλληλης λέξης, λοιπόν, που ανάγεται στην προσπάθεια του συγγραφέα να πει την ουσία των πραγμάτων, καθίσταται, εκ δομής, ματαιοπονία. Και είναι αυτό ακριβώς το πλήγμα που θεωρεί ότι δέχεται από τον αντίπαλό του κατά την επικύρωση του γεγονότος ότι δεν θα μπορέσει ποτέ να βρει την κατάλληλη λέξη, γιατί απλώς δεν είναι ικανός. Μη δυνάμενος να προστατευτεί από το πραγματικό μέσω της γλώσσας, τίθεται περισσότερο από κάθε άλλον υπό το κράτος μια απορρυθμισμένης απόλαυσης.

Και αυτός, όπως και πολλοί άλλοι ψυχωσικοί, αντιλαμβάνεται το είναι του υπό την έννοια μιας έκπτωσης. Ελλείψει του φαλλικού σημαίνοντος που υποστηρίζει την εικόνα του σώματος, το σώμα γίνεται για τον Σρέμπτερ ένα «λεπρό λείψανο», για τον Αρτώ, «ένα μπιφτέκι με το αίμα του», για το Βόλφσον, ένα «ζωντανό λείψανο». Όταν η φαλλική αναπαράσταση της απόλαυσης είναι ελλειμματική, το υποκείμενο διατρέχει τον κίνδυνο να συλλάβει τον εαυτό του ως αντικείμενο της απόλαυσης του Άλλου, ταυτιζόμενο με το αντικείμενο α, απόρριμμα της γλώσσας.

Και ακριβώς αυτό συνέβη με τον συγγραφέα μας. Από αυτό το σημείο και μετά, ενσάρκωσε αυτό το «απόρριμμα» της γλώσσας.

Από τις 2 έως τις 13 Ιανουαρίου 1895 δημοσιεύονται επτά (ο μεγαλύτερος αριθμός, σε ένα τόσο μικρό χρονικό διάστημα) ταξιδιωτικές σημειώσεις του στην εφημερίδα Ακρόπολις. Αυτά τα έργα σκόπευε να τα εκδώσει και μάζευε ήδη συνδρομές για τον σκοπό αυτό. Στις 5 Ιανουαρίου, βγήκε από το Ψυχιατρείο. Στις 29 Ιανουαρίου, δημοσιεύονται σε τέσσερις συνέχειες τα «Ολίγα Λόγια».

Τους επόμενους δεκαπέντε μήνες η λογοτεχνική παραγωγή του, αλλά και η σωζόμενη αλληλογραφία του, μειώνονται στο ελάχιστο.

Στις 17 Απριλίου του 1896 ο Μητσάκης εισάγεται για δεύτερη φορά σε ψυχιατρική κλινική, στο Δρομοκαΐτειο Νοσοκομείο, μετά από αίτηση του αδερφού του Παναγιώτη, γιατί λίγες μέρες πριν, διαβάζοντας ένα κείμενό του στο Γ. Κακλαμάνο, τον φιλόλογο του επάνω διαμερίσματος, όπως μας πληροφορεί ο Στέφανος Στεφάνου,

όταν θεώρησε ότι δεν συμφωνεί με τις απόψεις του, αποπειράθηκε να τον πνίξει, ενώ έπειτα βγήκε στον δρόμο φωνάζοντας γιατί τον καταδιώκουν και ρωτώντας τι θέλουν απ' αυτόν.

Για τον εγκλεισμό του, χρησιμοποιήθηκε ως «δόλωμα» μία γυναίκα, ενώ το βιβλίο εισαγωγής αναφέρει: «Ατομικό αναμνηστικό: ευφυής αλλά ανισόρροπος. Ιστορικό: έπαθε τας φρένας προ τριετίας στην Κέρκυρα. Ιάθη. Παρούσα κατάσταση: πάσχει εκ φρενοβλαβείας των εκφύλων εκδηλούμενης δια παρορμήσεων, φόβου και ιδεών καταδιώξεως αορίστων. Διάγνωση: Σχιζοφρένεια παρανοϊκής μορφής». Απολύεται μετά από πέντε μήνες, με αίτηση και πάλι του αδελφού του.

Ο Μητσάκης συνεχίζει να κυκλοφορεί στους ίδιους αθηναϊκούς δρόμους και να συχνάζει στα ίδια γραφεία, αλλά δεν είναι πια ο ίδιος: κουβαλά το στίγμα του τρελού. Αποκόπτεται βαθμηδόν από τον επαγγελματικό, κοινωνικό και οικογενειακό του κύκλο και, όπως δεν δημοσιογραφεί πλέον, δεν έχει πόρους. Θα ακολουθήσει μία τρίτη νοσηλεία, το 1911, και μία τέταρτη και οριστική, το 1912. Ο θάνατος θα έρθει μέσα στην ψυχιατρική κλινική στις 6 Ιουνίου 1916.

Βιβλιογραφία

- Αθανασόπουλος, Δημήτρης, «Μητσάκης. Ο αλκοολικός της περιγραφής.», Ελληνική Δημιουργία, 143
- Αθανασόπουλος, Δημήτρης, «Μητσάκης. Ο αλκοολικός της περιγραφής.», Ελληνική Δημιουργία, 143
- Φρόνυτ, Σιγκμουντ, Το ασυνείδητο, Ελληνική Παιδεία, Αθήνα 2016
- Δημηρούλης, Δημήτρης, «Ένας ξεχασμένος κριτικός λίβελος», Η κυριακάτικη ΑΥΓΗ, 5 Ιουνίου 2005
- Evans, Dylan, Εισαγωγικό Λεξικό της Λακανικής Ψυχανάλυσης, μτφ. Γιάννης Σταυρακάκης, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2005
- Καράκαλος, Άγγελος, «Αναζητώντας τον Μιχαήλ Μητσάκη», η λέξη, 90
- Lacan, Jacques, « D'une question préliminaire à tout traitement possible de la psychose », στο *Écrits, Le Seuil*, Παρίσι, 1966
- Lacan, Jacques, « L'instance de la lettre dans l'inconscient ou la raison depuis Freud », στο *Écrits, Le Seuil*, Παρίσι, 1966
- Maleval, Jean-Claude, *La forclusion du Nom-du-Père, Seuil*, Παρίσι, 2000
- Μητσάκης, Μιχαήλ, Αφηγήματα και ταξιδιωτικές εντυπώσεις, Ίδρυμα Κώστα & Ελένης Ουράνη, Αθήνα 2006
- Μητσάκης, Μιχαήλ, «Θωμάς», εφημ. Άστυ, 27.04.1886
- Μητσάκης, Μιχαήλ, Κριτικά Κείμενα Επιστολές Ποίηση, Ίδρυμα Κώστα & Ελένης Ουράνη, Αθήνα 2007
- Μητσάκης, Μιχαήλ, «Ολίγα λόγια, Η πνευματική κίνηση εν Ελλάδι», εφημ. Άστυ, 29.01.-02.02.1895
- Mitsakis, Mikhail, *Le suicidé*, μτφ. Gilles Ortlieb, *Le temps qu'il fait*, Μπαζάς (Ζιρόντ), 1997
- Mitsakis, Mikhail, *Un checheur d'or*, μτφ. Gilles Ortlieb, *Finitude*, Μπορντώ, 2012
- Πλουμπίδης, Δημήτρης, «Η γαλλική ποίηση του Μιχαήλ Μητσάκη», 24 γράμματα, www.24grammata.com/?p=4907, [τελευταία πρόσβαση 13/12/2016]
- Πράτσικας, Γιώργος, « Ένας άτυχος πεζογράφος », Ελληνική Δημιουργία, 143,
- Φαλταίτς, Κωνσταντίνος, «Η Ζωή του Μητσάκη», Ελληνικά Γράμματα, 60, 10.08.1929